

«...агар Бадахшон ангуштари тиллоӣ бошад, пас ҳавзи Шева нигини алмосии он аст»

Громбчевский Б. А.

Муаллиф: Довудшоҳ Сулаймоншоҳ

27 августи с. 2012

Тоҷикони берунмарзии мо

Шева бо фирдавс дорад ҳамсарӣ...

Ағлаби сокинони Тоҷикистон, ба истисно аз сафи ками олимони ҷуғрофидону забоншинос ва афроди ангуштшуморе бо номи саёҳ дар робита ба Шева ва мардумонаш маълумоте надоранд. Дар мавриди каммаълумотӣ дар хусуси Шева аз сокинони Тоҷикистон набояд гилае кардан, бад-он далел, ки ҳангоми сафар ва дар аснои пурсишу вохӯриҳо бо мардумон дар Ҷумҳурии Ислонии Афғонистон аз онҳо дар иртиботе ба Шева ё ҳеҷ маълумот намегирифтаам ва ё агар маълумоте ба даст меовардам, он сатҳиву пуриштибоҳ буд.

Навиштаҳои ин қайдномаҳои сафарамро аслан ман дар шаҳри Баҳорак, баъди боздид аз бозори он рӯи қоғаз овардам. Субҳи бистуми моҳи июни соли 2008, баъди ношто ману ҳамсафаронам ихтиёри сайри бозори Баҳорак доштем. Инак, дар чорсӯи шаҳр бозор ба чор тараф рӯи кӯчаҳои асливу фаръӣ доман густурда, дӯкандорони субҳхез дасту остин барзада, мунтазири харидорон наздики роҳрави байни дӯкандорони нишаста буданд. Мо сайркунон аз гузар ба гузаре ва аз раста ба растае мерафтем. Яхмоствуруше барфу шири бо шакар омехтаро мисоли нонвои ҳамирхел муштборон мекард. Ҳамкорам Мачнун аз Хоруғ, ки бори аввал бо усули дастӣ таҳия кардани яхмоству (ширяхро) дида буд, ҳайрон-ҳайрон аз яхмоствуруш пурсид: – Бародар, барои таҳияи ширях барфро аз кучо меоред? – Албатта аз Шева. Дар ин тамузи тобистон барфу ях дар ҷои дигаре пайдо намешаванд, магар дар Шева.

Онсӯтар рафта баққолеро дидам, ки дар ташти калон чағора (қорчи сафед) мефуруҳт. Дар моҳи июн савдои чағораро дида, ҳайратзада аз фурушандаи он пурсон шудам: – Оғо, чағораро аз кучо овардаед? – Фейлан чағораро танҳо аз адирҳои мартуби баландкӯҳи Шева меорем.

Ба растаи қассобони гӯштфуруш расида, аз дидани савдои муназзами гӯштфурушон ҳаловат бурдам. Гӯшти фурушӣ хел-хелу қатор-қатор сари чангақҳои оҳанин овехтаву бо доқа печондагӣ ба назари кас нав қассобӣ шудагӣ барин менамуд. Каллаву почайи чорпоёни қассобӣ шударо қассобон дар ташту тағораҳои бузурге дар як радиф ба манзурии харидорон монда буданд. Гӯшти гӯсфандии фарбехро нишон дода аз қассобе пурсидам: – Оғо, ин ҳама гӯшти савдой аз молдорони Баҳорак аст? Ҷавоб дод, ки: – Аз молдорони Баҳорак бисёр кам. Аксаран гӯшт аз қассобоне аст, ки молро аз Шева мехаранд.

Дар ин лаҳза се-чор кӯдаке аз наздамон гузашта, бо овози ҷарангосӣ харидоронро ба сӯи худ мехонданд: – Паниру маскаи Шева! – Мосту қаймоқи тоза аз Шева овардаро бичашед! – Сурмасанги Шеваро бихаред! Сурмасанги Шева – беҳ аз сурмаи Кашмири Ҳиндустон!

Аз суҳанони савдогарбачаҳои чорзан хушам омад. Дар дил Худоро шукр мегуфтам, ки пас аз ду рӯз мо «бойхона», ё мулки дорои Шеваро бо ҳавзи пурасрораш хоҳем дид.

Водии баландкӯҳи Шева дорои тақрибан 1000 хонавода, 11000 нуфус, 1500 гектор замини обӣ, 2000 гектор замини лалмӣ ва 50000 гектор ҷароғоҳ буда, айни замон як гӯшаи зебо ва «осорхонаи забониву табиӣ» марбути вилояти Бадахшони Ҷумҳурии Исломии Афғонистон ба ҳисоб маравад.

Шева – водии паҳноварест, ки аз шимолу шарқ бо вулусволии Шуғнон, аз тарафи ҷанубу ғарб бо вулусволии Баҳорак ҳамсарҳад буда, дар иртифои аз 3000 то 4600 метр аз сатҳи баҳр ҷой гирифтааст. Роҳи мошингард, ки тӯли он беш аз 100 километрро ташкил медиҳад, аз масири водии Шева гузашта, дар мавсими кӯтоҳе, иборатан аз моҳи июн илло ноябр маркази вулусволии Шуғнонро бо шаҳри Баҳорак пайваст мекунад. Сохтмони ин роҳ ҳама ба тариқи ҳашарҳои умумӣ ва бидуни истифодаи ягон техникаву трактор тавассути ризокорӣ ҷавонону мардони маскунаи вулусволиҳои Шуғнону Баҳорак Шухадо дар соли 1988 оғоз ёфта, дар соли 1994 хатм гардидааст.

Мошинаи «Тоёта»-и кироӣ мо кӯчаҳои охири қарияи марбутаи вулусволии Баҳорак Фурмуруғро давр зада, ба роҳи пурхамгашту оғушта ба чанг, рӯ ба боло ба фарқи

сари кӯтали Бомдара меҳазид. Аз сари кӯтал то фосилаи сӣ километри дигар марғзори шибарзори доманадореро паси сар кардем. Роҳбалад ин мавзеъро ба мо айлоқҷой, ё чарогоҳҳои тобистонаи мардумони Баҳораку Зардеву Сарғелон муаррифӣ кард. Тақрибан панҷ километр поёнтар аз қаряи Мазордара, нахустин деҳқони шевачиро дидем, ки бел дар китф обёрии заминҳои ҷавкоштаашро назорат мекард. Дар канораҳои соҳили дарёчаи Пилоб чор-панҷ ҷавонон машғули коре буданд. Онҳо чизеро бурида дар доҳили сабадҳои калоне мемонданд. – Ғеши шибарро мебуранд. Пасон дар ҷои офтобрӯ ғешро хушконида, пораҳои солими ба шакли чоркунҷа буридаро дар зимистон ҳамчун маводи сӯхт истифода мекунанд ва хокаву нармаи ғешро ба зерпоии молҳои худ (ба ҷои тароша) дар оғилҳо меандозанд, – кори ба мо номаълуми ҷавононро шарҳ дод роҳбалад.

Қаря, ё деҳқадаҳои шевачиён асосан аз панҷ ё даҳ буна, яъне хонавода иборатанд. Сокинони деҳқадаҳои мутазаққира хонаҳои худро аз сангу хишт, дар сари шаҳу тепаҳои баланд ва ё наздики чашмасорону лаби соҳилҳои дараву дараҷаҳо месозанд. Бар хилофи санъати меъмории исломиву шарқӣ, хонаҳои мардумони ин ҷо деворҳои баланд ва ҳавлиҳои хосса надоранд. Ҳамчунон аксари хонаҳои урфии бидуни пешайвону даҳлези (ҷаноби) шевачиён бо деворҳои қачукилеби носафед як ҳоли риққатангезе доштанд. Аз қаряи Мордара каме болотар қаряи Дуоб воқеъ гаштааст. Аз Дуоб роҳи мошингард ба самти қаряи Қалъаи Мирзошоҳ меравад, вале ин роҳи нотақмил ноаён ба як пайраҳаи пиёдагард мубаддал мегардад. Ниҳоятан, ин роҳи (сараки) пиёдагарди хароба қад-қад соҳили дарёи Тангшевоб идома пайдо карда, роҳгузарро аз масири қаряҳои Хинчу Давлатшоҳӣ ба қаряи Тангшев мебарад. Қаряи Тангшев (аслан Тангии Шева бо лафзи мардумони Дарвози Афғонистон) марбут ба вулусволии Моймаи Дарвоз аст. Роҳи мошингарди асосӣ аз байни қаряҳои Пули Зирябон, Шохдара ва Додалӣ гузашта, ба сӯи ағбаҳои Карс ва Куранг меравад. Дар зери кӯтали Куранг аз се ҳисса оби нилгуни ҳавзи Шева танҳо як қисмати онро роҳгузар хоҳад дид, вале қисмати бузурги оби ҳавз дар паси ҳамгшти Симудҷоф аз назари бинанда пинҳон мемонад. Дар роҳи наздик ба Карс масъули баҳши зироати Шева Наврӯз Қаландарӣ ҳикоятро ба мо нақд кард, ки бисёр ҷолиб буд. Дар замони собиқ шоире аспсавор дар фасли тобистон ба Шева меояд. Шоир, ки бори нахуст ба ин ҷо омада буд, аз дидани манзараҳои дилфиреби кӯҳистон ба мисоли марғзорҳои маҳмалини сабз, киштаҳои бо вазиши бод мавҷзани ҷаву ҷавдор, осмони софи лочувардӣ, чашмаҳои сарду хуштаъм, ҳавзи афсонавии Шева, фаровонии нону намак ва ширу панири шевачиёну пазирии беҳадди онҳоро дида, бадеҳатан шеъре менависад:

Шева бо фирдавс дорад ҳамсарӣ,
Гар ба тобистон ту аз вай бигзарӣ.

Иттифоқан, он шоир дар тирамоҳ ҳам меҳмони шевачиён мегардад. Бадбахтона, замоне, ки ӯ аспсавор ба сари кӯтали Бомдара мебарояд, тундбоди сахте вазида, шоир роҳгум мезанад. Барфи нобахангоми бо борон омехта, шоирро ба танг меораду ӯ аз

шиддати сармо дир-дир меларзад. Саранҷом, шоир аз Шеваи бихиштосо нишону осореро надида, бо азобе худро ба манзили вайронае мерасонад ва зери лаб ин абётро тараннум мекунад:

Бо ҷаханнам Шева дорад ҳамсарӣ,
Баъди мизон гар ту аз вай бигзарӣ!

Шева аз ҳар нигоҳ ба водии Алиҷури Мурғоб ҳамшабеҳ аст. Амсоли Алиҷур Шева ҳам дар дохили як дараи беканоре ҷой гирифтааст, ки аз ду тараф бо кӯҳҳои на он қадар калон қалъабандӣ шудааст. Тафовути Шева аз Алиҷур дар он аст, ки дар шароити иқлимии Шева заръи зироат мумкин аст, вале дар шароити Алиҷур он ғайри маҳолу як чизи хандаовар аст.

Шева бо се чиз маъруф аст: Якӯм – бо чарогоҳҳои сералаф. Дуюм – бо кони сурмасанг, ки сурмаи ин конро занон пас аз тасфияву поккорӣ барои ороиши чашму абрӯ истифода мекунад. Севвум – бо ҳавзи ҳамноми худ "ҳавзи Шева ё ҳавзи Бадрулҷамола". Дар хусуси ҳавзи афсонавии Шева шарҳиноси рус Громбчевский Б. Л. баъди бозгашт аз сафари Шева дар китоби хотироти худ чунин навиштааст: «...агар Бадахшон ангуштари тиллоӣ бошад, пас ҳавзи Шева нигини алмосии он аст».

Иқлими Шева сарду сербориш ва зимистони он тӯлонист. Дар ин маврид шоире аз аҳли мардумони ин ҷо шеъре ҳам дорад:

Зи акраб то ба ҷавзо зери барфем,
Баҳору тирамоҳе нест моро.

Сокинони Шева ба се фирқа мансубанд. Аксарияти онҳо аз мардумони шуғнонизабони исмоилимазҳабанд, ки тақрибан 200 сол пеш ба иллати беаминӣ ва ҷангу кашмакашҳои дохила аз Шуғнон ба Шева ҳиҷрат кардаанд. Бошандагони қаряҳои Додалӣ ва Тӯрғон адёнан аз мардумони шиаи асноашарианд, ки замоне аз қаряи Совони Шуғнон ба онҷо кӯчидаанд. Билохира, сокинони даҳ хонаводаи қаряи Қарадунг худро ба мо ҳамчун тоҷикони аҳли тасаннун муаррифӣ карданд, ки замоне аз Регистон ба Шева кӯчидаанд. Тӯли қарнҳо ин мардумон новобаста аз кешу мазҳаб як ҷомеаи воҳидро ташкил дода, худро шевачӣ ва миллати худро бо ифтихор тоҷик мегӯянд. Дар робита ба ҳамзистии сулҳомези онҳо метавон намунаеро аз авлоде бо номи Шуғниараб ёд кард, ки аз нигоҳи пайдоиш ин мардумон наҷодан аз падар арабу аз модар шуғнонианд, ки дар айни замон ҷанд хонаводае аз онҳо дар қаряи баландкӯҳи Додалӣ сукунат доранд. Шевачиён ҷовандозони номиву паҳлавонони маъруфанд. Паҳлавонону ҷовандозони Бадахшону Таҳористон мудом аз Мири Шевачӣ, Ҷӯра, Мадамир ва Дилдорбек ёд карда, иброз доштанд, ки ин паҳлавонону ҷовандозон солҳои дарозе дар чашнҳои бузқашӣ, ки дар шаҳрҳои Баҳораку Файзобод барпо мешуданд, ғолиб мебаромаданд ва ҳариферо баробар ба худ надошта буданд. Мутаасифона, агарчи қадами номубораки толибони ҷангҷӯ ба Шева нарасида бошад ҳам, ду паҳлавонони рустамсифат ба монанди Мири

Шевачӣ ва Оқсақоли Шоҳанвар дар соли 1996 аз тарафи душманони толибмаоб ба қатл расиданд.

Шуғли асосии мардумони Шева зироатчиғӣ, молдорӣ ва шикор аст. Дар фасли тобистон чавонон аз дараву дарёчаҳои бешумор моҳӣ мегиранд, зеро анвои моҳиёни ширмоҳӣ («маринка» ва «османка») дар рӯдхонаҳои Додаливу Пилобу Тангшевоб он қадар зиёд аст, ки мардумон онро бо тӯру сабад сайд мекунанд. Аз дарахтони мусмир (босамар) ба истисно аз ҷангалҳои анбӯҳи себи худрӯи талхак, ки дар қаряҳои иқлимани муътадили Давлатшоҳиву Хинч мерӯянд, анвои дигари дарахтони босамарро надидем. Қаряҳои мутазаққира дар дохили як дараи танге наздик ба марзи Дарвоз воқеъ гаштаанд. Чакалакҳои зардбеду сафедори кӯҳиро дар атрофи хонаҳои шевачиён дар баъзе қаряҳо метавон дид. Аҷибтар аз ҳама он аст, ки сафедори мавзун ё ар-ар дар шароити иқлимии Шева намерӯяд ва қулли сутуну болору вассачӯби «помирихонаҳо»-и мардумони Шева аз Шуғнону Баҳорак ба он ҷо кашонда шудаанд ва он ҳам дар собиқ бо хару ароба. Аз зироатҳо мардумон бештар чаву чавдор, нахӯду мушунг ва камтар гандуму картошка мекоранд. Иллати асосии камтар кошгани гандум дар он аст, ки дар баъзе солҳои сарду сербориш гандум норасида мемонад ва мардумон ҳатто солҳоеро ёд доранд, ки заминҳои гандум кошгаи онҳо зери барфи нобаҳангом монда буданд. Дар соҳаи молдорӣ мардумон бештар гову гӯсфанд ва камтар бузу асп мепарваранд. Бузпарварӣ асосан шуғли мардумони қаряҳои Хинчу Давлатшоҳӣ аст. Галлаи бузони сокинони ин қаряҳо аз зоти бузони асморианд. Бузони асморӣ табиатан қавихайкалу дарозгӯш ва сергӯшту серширанд. Соҳибони аслии ин бузҳо мардумони кӯчии нуристонӣ ё гучуранд, ки чор фасли сол бо галлаи бузони худ аз дара ба дарае ва аз ҷангал ба ҷангале мекӯчанд. Дар солҳои собиқ мардумони Давлатшоҳиву Хинч бузони асморино аз гучурҳо харидаанд ва чун қаряҳои мутазаққира сершибару ҷангалдоранд, саршумори бузони асморӣ дар шароити ин қаряҳо рӯ ба афзудан намуд ва пасон-пасон ин бузҳои хушзот ба тамоми қаряҷоти Шева интиқол ёфтанд. Шевачиён ба парвариши хашгов (қутос) ошноие надоранд. Мусаллам аст, ки хашгов ҳайвони аҳлиест, ки табиатан дар водихои баландкӯҳи сарду камбарфи Помиру Тибету Ҷимолой ҳамасола дар шароити майдонӣ мечарад. Хусусиёти фарқкунандаи дигари ин ҳайвони зотан гӯшти дар он аст, ки зимистон хашгов дар кӯҳу теппаҳои камбарф бо шох ва суму фуки худ барфро тоза карда, аз зери барф появу решаи буттаҳоро кофта, бо иштиҳо мехӯрад. Шояд сербарфии фасли зимистон ва камбудии алафҳо дар авохири зимистону аввали баҳор буда бошад, ки ба гуфти мӯйсафедони шевачӣ хашговпарварӣ дар Шева ноком шуд ва ҷанд сар хашгови аз вулусволии Зебок харидаи мардумон дар зимистон талаф ёфтанд. Галлаи бешумори шуғуроне, ки тобистон дар марғзорҳои Шева мечаранд, моли кӯчиёни арабу пашту ҳастанд, ки ҳар сол дар тобистон аз Таҳору Қундузу Бағлон бо рамаҳои бешумори гӯсфандони туркии худ ба Шева меоянд. Ин мардумони молдор дар замони салтанату шохигарии шох Муҳаммад Зоҳиршоҳ барои истифодаи мавсимии маошии худ, ки аслан

фаслҳои тобистону тирамоҳанд, аз ҳукумати онвақта санаду қавола ба даст оварда, феълан чарогоҳҳои бешуморе дар Шеваю Эш (ин водӣ бо бехтарин марғзору алафчароҳои тобистонааш марбут ба вулсуволии Кӯфоби Дарвоз аст) зери пой сутӯрони онҳоянд. Мардумони бумӣ баръакс, аз чарогоҳҳои паҳновар мафде намегиранд ва айлоқҷойҳои онҳо аксаран дар гирду даври хонаҳои эшонанд. Сиёсати паштунсолорӣ давраи Муҳаммад Зоҳиршоҳ даст ба он дод, ки хонҳои молдори арабу пашту аз заифии мардумони бумӣ сӯистифода карда, тавонистанд дар муддати кӯтоҳе заминҳои алафчароҳои мардумони тоҷикро аз дасти онҳо бирабоянд ва онҳоро инъомбахшу васиқаҳои маврусии худ қарор бидиҳанд. Ин норозигиву эътироз то ҳол дар минтиқа вучуд доранд. Дар солҳои камбарфи 2006-2010 кӯчиёни пашту рамаҳои бешумори худро ба иллати камлафӣ ҳатто то марзи ҳавзи Шева оварда буданд, дар ҳоле ки алафчароҳои васиқашудаи онҳо ҳудудан болотар аз мавзеи Карс нестанд. Шева, ки зодгоҳи мардумони боғурур аст, на ҳама вақт маконе биҳиштосо барои сокинонаш будааст. Ба мисол, танҳо дар соли 1994 баъди хушксоливу қаҳтии бемисле ки аз соли 1992 оғоз ёфта буд, дар ҳудуди саду бист хонавода Шеваро тарк гуфта, озими вилояти Бағлон гаштанд. Бо заҳмату сабурии беҳад шевачиён дар мавзеи дашти Келагай ва шаҳраки Пули Хумрӣ замин харида, хонаву ҳавлиҳо сохтанд. Тӯли чанд сол дар ин макони гарм шевачиён паҳлӯ ба паҳлӯи шоликорони бағлонӣ зиндагӣ доштанд. Дар он солҳои пурошӯб вилоятҳои Бағлону Бадахшон дур аз набарди толибон буданд, вале бадбахтона ғавҷи ҷангҷӯи «Толибон» ба Бағлон ҳам расид. Бо истифода аз дасисасозии хонҳои маҳаллӣ толибон шевачиёнро аз деҳаҳои навсохташон бадар карда, ҷаҳорпову замини онҳоро байни худ тақсим намуданд. Баъди разму гурезо-гурез танҳо ҳаштод хонавода аз мардумони миёнаҳои Шева тавонистанд дар мавзеи Алиободи вилояти Кундуз заминҳои ҳавли харанд, вале мутабоқӣ он чиҳил хонаводаи шевачиёни нодор бозпас ба Шева баргаштанд.

Солҳои охир дар ҳаёти шевачиён рӯйдодҳои муҳим ва пешравӣҳои назаррас ба чашм мерасанд. Таҳти сарпарастӣ ва кумакҳои муассисаҳои хайрия ва инкишофӣ ба мисоли Шабакаи Инкишофии Оғохон дар Афғонистон дар қаряи Дуоб шифохонаи замонавӣ ва дар қаряи Пахмдара мактаб-лисей сохта шуданд. Пас аз солҳои пурошӯбу торик ба зиндагии шевачиён тағиротҳои куллӣ ворид шуданд. Феълан духтарони мактабхон озодона дар мактабҳо тадрис доранд ва сафи муаллимаҳо аз ҳисоби омӯзгорони маҳаллӣ сол то сол зиёд мешаванд. Қаряҳо ҳам акнун чароғон ва алоқа байни қаряҳо муназзаму рафтуои мардумон дар саракҳои фаръии байни деҳқадаҳо ба истисно аз фасли замистон доимӣ аст. Дар солҳои гарму сербориш нархи галлаву алафҳо ва қуруту картошка дар дӯкониҳои сари роҳии шевачиён аз ҳама арзон аст.

Тибқи гузориши муассисоти башарӣ ва инкишофӣ, ки дар Шева қор мекунанд, ягона камбудие, ки дар рӯзгори шевачиён аст, ин бетафовутии эшон дар робита ба кишти сабзаҷот ва истеъмоли он дар ғизо аст. Устод Наврӯз Каландарӣ иброз дошт, ки ӯ бо

ҳамкоронаш дар заминҳои таҷрибавӣ ҳосили баланди турбу лаблабу, шалғаму пиёз ва сабзиви кабудӣ (сабзачот) рӯёнданд. Мутаассифона, деҳокин то ҳол дар ғизои худ аз сабзачот кам истифода мекунанд. Чун аз ӯ пурсон шудам, ки чаро барномаи кори пайванди ҷангалҳои себи ваҳшии қаряҳои Хинчу Давлатшоҳиро амалӣ намекунанд, ӯ бо таассуф чунин гуфт: – Шевачиён аксаран молдор ва яккораанд. Соле чанд пеш мо як ҷангалбоғи сафедору бедро дар қаряи Мордара эҳдос кардем. Бо васфи он ки ҷангал маҳватаи қоим ҳам дошта буд, молдорон чашми муҳофизро хато карда, сутӯрони хешро дар дохили ҷангал мечаронданд. Ман комилан муҳолифи гапи мардумони шевачиам, ки мегӯянд: «ба молдор ниҳол убол». Албатта мо, кормандони зироат бад-он мекӯшем, ки дар ояндаи наздик эҳдоси боғҳои себ ва кори пайванди ҷангалзори себи худрӯйро дар қаряҳои Хинчу Давлатшоҳӣ амалӣ намоем. Вале мушкили асосии мо интиқоли ниҳолҳои зироативу қаламаҳои пайвандӣ аз вулусволиҳои Баҳораку Шуғнон аст, чаро ки баҳори Шева деррасу роҳҳои он дар ин мавсим сабӯдубуранд.

Ҳавзи Шеваро бори нахуст дар соли 1882 духтур ва олими ботаники рус Алберт Эдуардович Регел омӯхта, онро дар нақшаи Афғонистон сабт карда аст. Аз рӯи пайдоиши худ ҳавз ба гурӯҳи ҳавзҳои тектоникӣ мансуб шуда, дар иртифои 3110 метр аз сатҳи баҳр ҷой гирифтааст. Ҳавз дар самти шимолу шарқии вулусволии Шуғнон, тақрибан 25 километр дуртар аз маркази он ва дар ихотаи кӯҳҳои баланду дохили як ҷуқурии мусалласмонанд, яъне секунҷашакл воқеъ гаштааст. Тӯли ҳавз 9 километр ва бари он то 2 километр аст. Жарфтарин маҳалли ҳавз 270 метр аст. Ҳавз асосан дар моҳи сентябр пуроб мешавад. Оби ӯ чун оби чашмаҳои бешуморе аз зери сарбанди ҳаштометраи табиӣ бо номи Симудчоф баромада, дарёчае бо номи Арахт ташкил мекунад, ва ин дарёча дар деҳаи Докхона ба дарёи Панҷ ҳамроҳ мешавад. Зимистон ҳавз саросар ях мебандад. Ҳавз моҳӣ надорад. Дар соҳили ҳавз як сарою ошхона ҳамеша дар хидмати сайёҳону роҳгузарон аст.

Олимон ҳавзҳои тектоникии Шева ва Сарезро ба гурӯҳи ҳавзҳои хатарноку раҳнашаванда нисбат медиҳанд ва барои исботи назарияҳои худ пиршавии чинҳои кӯҳӣ ва солхӯрдашавии сарбандҳои табиӣро далел меоранд. Чунончи, ҳуди кашшофи ҳавзи Шева Регел дар гузориши худ баъди бозгашт ба Аврупо навиштааст: «...дар сурати заминчунбии шадид ва раҳнаи ҳавзи Шева дарёи Панҷ баста шуда, ба садҳо деҳоти поёноби Афғонистону Тоҷикистон ҳасораи бузург ворид мекунад». Тибқи омили соли 1982 баландшавии сатҳи оби ҳавзи Шева баъди ҳар бист сол пурҳавфу хатар мегардад. Сокинони рустои Дарморахти Ҷумҳурии Ислонии Афғонистон ва ҷамоати Дарморахти Тоҷикистон аз сели дар соли 1979 аз зери сарбанди Симудчоф фаромада ёд карда, ибраз доштанд, ки он вақт сел заминҳои бисёру ҷангалу чарогоҳи бешумори ду тарафи дарёчаи Арахтро ба коми худ бурда буд. Назар ба мушоҳидаҳои солҳои охир сатҳи болоии оби ҳавз 1 метру 23 сантиметр боло баромадааст. Аз ҷониби дигар дар паҳлуи обмӯрии Арахт пайдо шудани обмӯриҳои дигар ва лағжиши теппаи хокии зери сарбанд

вазъиятро муташанниҷ мегардонад. Мардумони таҳҷой аз ҳамлаҳои террористонаи муҳолифини ҳукумат низ изҳори нигаронӣ менамоянд. Тибқи ҳисоботи қаблии олимон ва кормандони ҳодисоти табиӣ дар сурати фалокати табиӣ ва дар асари раҳна шудани ҳавзи Шева ба самти ноҳияи Шугнони Тоҷикистон 200 миллиард метри кубӣ об фаромада, маҷрои дарёи Панҷро мебандад. Дар муддати 78 соат обанбори сунъии сесада метра ба вучуд омада, 73 деҳот зери об мемонанд. Билохира дар сурати қанда шудани обанбор қад-қади соҳили ду тарафи дарёи Панҷ аз тарафи Тоҷикистон ва Афғонистон ба теъдоди 2670 қаряву қишлоқ шуста мешаванд.

Сафдари Зоҳир – масъули созмони имдодии FOCUS-и Амрико дар Афғонистон меғӯяд, ки ба хотири омӯзиши вазъи кӯли Шева гурӯҳи мукаммале иборат аз муҳандисон, заминшиносон ва табиатшиносон дар маҳалли Шева эъзом шуд ва вазъи эколожӣ ва табиӣ он мавриди омӯзиши онон қарор гирифтааст. Ба гуфтаи оғои Зоҳир садде, ки роҳи ин кӯдро бозмедорад, дар ҳудуди ду километр паҳноӣ дорад ва аз анвои саҳт таркиб ёфта, дар ҳоли ҳозир эҳтимоли раҳна шудани кӯл вучуд надорад. Оғои Зоҳир раҳнашавии садди кӯдро танҳо дар сурати руҳ додани зилзилаи шадид имконпазир мешуморад.

Файз Мирҳасанов – рӯзноманигори маҳаллӣ аз шаҳри Хоруғ аз он изҳори нигаронӣ мекунад, ки хатари кӯли Шева нисбати манотиқи Афғонистон барои манотиқи марзии Тоҷикистон бештар аст. Ба ақидаи ӯ ин кӯл на танҳо дар мавриди диққати Афғонистон, балки ҳамеша мавриди таваҷҷӯҳи ҷониби Тоҷикистон низ қарор дошта бошад. Оғои Мирҳасанов гуфт, ки дар ҳоли ҳозир таваҷҷӯҳи аксари созмонҳои ҳукумати ва имдодии ҷаҳонӣ ба кӯли Сарези воқеъ дар ноҳияи Рӯшони Тоҷикистон ҷалб шуда, кӯлҳои дигари мутааддид ва хатарзо дар маҳаллоти муртафеъи манотиқи кӯҳистони Тоҷикистону Афғонистон аз назарҳо дур мондаанд. Ба андешаи Мирҳасанов кӯли Шева аз ҷумлаи чунин кӯлҳои хатарнок аст, ки бояд ҳамеша дар зери омӯзиши дучонибаи мутахассисини тоҷику афғон қарор дошта бошад.

Аз сӯи дигар аз хатари террористӣ низ ҷашм пӯшидан мумкин нест. Дар сурати роҳ ёфтани маргталабони Толибон тарқондани дарғоти (садди) самти Дарморакт имконпазир аст. Аз ин рӯ барои ҷомеаи ояндасоз такроран гӯшрас қардани панди «илоҷи воқеа пеш аз вуқӯъ бояд» хело бамаврид аст.

Муаллиф Довудшоҳ Сулаймоншоҳ

Санай иншо 10.07.2012

Имейл dawood2008@mail.ru

Тел: 835222 4335 кор, 935427370(моб)

dawood2008@mail.ru

www.shughnan.com